

Wetenschap voor iedereen

Het open access-tijdschrift

'Fascism. Journal of Comparative Fascist Studies'

Marjo Bakker en Madelon de Keizer

'We kunnen het land bevrijden van alle vuiligheid!' Dat was de ominieuze verkiezingsbelofte waarmee de rechts-extremistische partij Gouden Dageraad bij de Griekse parlementsverkiezingen van 2012 ruim zes procent van de stemmen mist te verwerven. En daarmee, voor het eerst sinds deze antisemitische en anti-immigrantenpartij in 2009 aan de parlementsverkiezingen deelnam, ook daadwerkelijk in het parlement kwam. Een partij waarvan de leden uitdagend de Hitlergroet brachten, nazigedachtegoed koesterden en niet schroomden politieke tegenstanders op straat te lijf te gaan of zelfs te vermoorden. De partij was overigens maar een van de uitingen van het rechtspopulisme dat in het eerste decennium van de eenentwintigste eeuw de kop opstak. De ruk naar extreem rechts kon je ook zien in Vlaanderen, Frankrijk, Italië en Denemarken, en, niet te vergeten, in Nederland.

Dat alles kon een onderzoeker van het NIOD uiteraard niet onberoerd laten. De vraag rees of hier soms sprake was van 'levend fascisme'. Ging het hier om een fenomeen uit de jaren dertig en de Tweede Wereldoorlog dat opnieuw actueel was? Bij het NIOD

werd destijds geen specifiek onderzoek naar fascisme gedaan. Moest deze leemte in het onderzoek, gezien de internationale opkomst van het rechtspopulisme, daarom niet snel opgevuld worden? Het onderwerp zou tevens aansluiten bij het in zwang zijnde ‘valorisatiecriterium’ dat de KNAW hanteerde voor nieuwe onderzoeksprojecten: inzichten uit de wetenschap moesten bruikbaar worden gemaakt voor de samenleving.

NIOD-onderzoeker Madelon de Keizer nam de uitdaging aan. In de Radboud Universiteit te Nijmegen vond zij een partner om een gezamenlijk onderzoeksproject naar fascisme in vergelijkend perspectief te starten. Daarin zou ook plaats zijn voor promovendi. De aftrap vond plaats in juni 2008 bij het NIOD tijdens een geanimeerde bijeenkomst met geïnteresseerde studenten en docenten. Gast was de erudiete Brit Roger Griffin. Hij is de auteur van een aantal belangrijke studies over fascisme die tot een breed internationaal debat hebben geleid. Op deze bijeenkomst vielen de woorden ‘open access’ en ‘e-journal’ als mogelijkheid voor snelle verspreiding van de onderzoeksresultaten. Niet alleen academici maar ook maatschappelijk betrokkenen, nationaal en internationaal, hadden hier wel oren naar. Hoewel geen van de aanwezigen verstand had van deze nieuwe manier van publiceren en ideeën-uitwisseling, leek zoiets juist voor dit project erg beloftevol.

Het bleef niet bij een idee. De Keizer had als hoofdredacteur van de NIOD-jaarboeken goed contact met de uitgever Marti Huetink. Het toeval wilde dat hij net was overgestapt naar uitgeverij Brill en daar graag iets nieuws wilde opzetten: digitale uitgaven. Hij zou de ideale partner in het project blijken te zijn, omdat het onderwerp een internationaal gerenommeerde uitgever nodig had. De Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO) stelde bovendien in 2010 een nieuwe subsidieronde open, speciaal voor de opzet van open access tijdschriften in de geesteswetenschappen. De Keizer werd door het NIOD deels vrijgesteld voor dit project en NIOD-informatiespecialist Marjo Bakker werd managing editor bij het tijdschrift zelfs

nog vóór de subsidietoekenning van NWO een feit was. Brill zag kansen en verbond zich aan de subsidieaanvraag. Tot slot was de internationale steun van Roger Griffin onontbeerlijk.

De publiek-private samenwerking NIOD-Brill wierp haar vruchten af. In februari 2011 kende NWO een subsidie toe om in drie jaar tijd het peer reviewed (waarbij artikelen onderworpen zijn aan collegiale toetsing) open access-tijdschrift *Fascism. Journal of Comparative Fascist Studies* op te zetten en te verzelfstandigen. Met zo'n startsubsidie, de steun van een enthousiast instituut, van een net zo'n enthousiaste uitgever en van een klinkende internationale board of editors gloorde succes aan de horizon.

Vrije toegang tot wetenschappelijke publicaties

Al spoedig bleek echter dat het publiceren in open access in de eerste jaren nog verre van een gelopen race was. Open access betekent dat een publicatie vrij en gratis online toegankelijk is, dat wil zeggen vrij van juridische (auteursrecht), financiële (betaalmuren) en technische barrières. Wetenschappelijk publiceren is echter niet vrij van kosten: iemand moet die toch echt betalen. Bij open access betaalt echter niet de lezer (via abonnementskosten), maar de auteur of zijn instelling of een subsidiegever via zogenoemde article processing charges (APC's). Nieuw is ook dat de schrijvers hun auteursrecht niet meer overdragen aan de uitgever maar het zelf houden, zodat ze hun publicatie makkelijker kunnen delen. Door een Creative Commons-licentie is vooraf duidelijk hoe je een publicatie mag hergebruiken. Open access bevordert zo de vrije wetenschappelijke uitwisseling.

Open access was een antwoord op twee situaties die steeds problematischer werden. Bibliotheken konden de steeds hoger wordende abonnementskosten van de 'big deals' van de grote uitgevers nauwelijks meer opbrengen. Daarmee kwam de toegankelijkheid van wetenschappelijke literatuur in gevaar. Daarnaast werkten wetenschappers als auteur en peer reviewer gratis mee aan het floreren van tijdschriften waar de grote uitgevers vervol-

gens enorme winsten mee maakten. De auteur zelf had daarna over zijn of haar artikel geen zeggenschap meer.

Een andere vraag die steeds vaker gesteld werd, was of het niet vreemd is dat publiek gefinancierd onderzoek niet vrij beschikbaar is voor iedereen. De komst van het World Wide Web in 1991 zorgde ervoor dat auteurs begonnen te experimenteren met zelf online publiceren om de uitgevers te omzeilen. In 2002 werd de term ‘open access’ gemunt in het *Budapest Open Access Initiative*. In 2003 werden de uitgangspunten van open access beschreven in de *Berlin Declaration on Open Access to Knowledge in the Sciences and Humanities*.

Maar wie gaat dat betalen?

Vrije toegang tot wetenschappelijke kennis, niemand kan daar tegen zijn. Maar dat de auteur nu moest betalen voor de publicatie van zijn artikel bleek een struikelblok. Als hoofdredacteur en managing editor kregen we naast positieve ook flink wat boze reacties op ons initiatief: je gaat toch niet betalen om te publiceren? En wie kon garanderen dat een slecht artikel niet toch gepubliceerd wordt omdat de uitgever dan geld krijgt van de auteur? De wetenschappelijke integriteit was hier in het geding. Dat wetenschappers al jaren steeds minder zeggenschap hadden over hun eigen publicaties leek nu even helemaal vergeten.

Wat ook in de weg stond was dat wetenschappers ‘gratis’ over fascisme konden publiceren in bestaande gerenommeerde historische tijdschriften. *Fascism* had die begeerde status nog niet, dus waarom zou je, afgezien van een mogelijk groter bereik (dat ook nog niet bewezen was), betalen voor publiceren? Dan speelde nog mee dat er bij onderzoekers in de geestes- en sociale wetenschappen veel minder geld rondgaat dan bij de bèta's. Zo creëerde open access in dit geval juist een nieuwe barrière. Een drempel die we probeerden te slechten door het kwijtschelden van de APC bij behoeftige auteurs en door de kracht van ons netwerk, waardoor toch artikelen binnen kwamen druppelen.

Na drie jaar stopte de financiering van NWO, maar *Fascism* kon in 2014 financieel nog lang niet op eigen benen staan. Daar had NWO zich danig op verkeken bij het uitschrijven van de subsidieoproep. Bijna alle van de twintig tijdschriften uit de NWO-subsidieronde zochten naar andere subsidiegevers en businessmodellen, vooral omdat de APC's onvoldoende werkten. Een enkel tijdschrift dacht erover om dan maar (weer) een gewoon abonnementstijdschrift te worden en achter de betaalmuur te verdwijnen. Dat wilden we met *Fascism* niet laten gebeuren. De toekomst voor open kennisdeling was te beloftevol en te urgent. Na een mislukte subsidieaanvraag bij andere fondsen, nam Brill ruimhartig de financiering over. Het zwakke businessmodel bleef echter een probleem, tot we in april 2015 de oplossing gevonden leken te hebben: een internationale vereniging van fascismeonderzoekers, waarvan het lidmaatschapsgeld zou worden besteed aan het tijdschrift, zodat de auteurs geen APC's meer hoefden te betalen. In 2018 werd COMFAS, de International Association for Comparative Fascist Studies, gelanceerd. De Central European University in Boedapest – nota bene in 2018 in haar bestaan bedreigd door precies de ontwikkelingen die de COMFAS-leden bestuderen – was de drijvende kracht. Het zal nog wel een paar jaar duren, maar dan kan *Fascism* kostendekkend en hopelijk zelfs rendabel worden geproduceerd.

De opbrengst van open access

Hoewel de hoeveelheid kopij de eerste jaren te wensen overliet, wisten we toch mooie nummers te produceren. Het nul-nummer met een veel gedownload richtinggevend artikel van Roger Griffin ("Studying Fascism in a Postfascist Age. From New Consensus to New Wave?") en een aantal statements van fascisme-experts verscheen in december 2011, en het eerste volwaardige nummer in april 2012. Elke jaargang kent twee afleveringen. In 2020 verschijnt alweer de negende jaargang. Artikelen over historisch fascisme in Italië, Roemenië, Letland en Japan, en artikelen

over hedendaagse rechts-extremistische partijen en ontwikkelingen wisselen elkaar af. Themanummers over fascistische architectuur, Oost-Europa, Scandinavië en de Baltische staten, over veteranen en over het gebruik van de klassieke oudheid door het fascisme of rechtspopulisme zagen het licht. Auteurs van over de hele wereld weten inmiddels het tijdschrift te vinden. *Fascism* is een van de meest gedownloade tijdschriften uit de stal van Brill.

Wat begon als een onderzoeksproject naar fascisme in vergelijkend perspectief en uitmondde in een peer reviewed open access-tijdschrift, bracht meer dan ‘alleen’ een tijdschrift. Behalve dat deze nieuwe wijze van publiceren wetenschap nu echt voor iedereen (online) beschikbaar maakt, zijn er ook nieuwe (offline) menselijke verbanden ontstaan. De tweejaarlijkse ‘Lecture on Fascism’ over de duiding van rechts-extremisme, populisme en terrorisme informeert een breed Nederlands publiek. COMFAS boort bovendien een levendige, internationale en betrokken gemeenschap van fascismeonderzoekers aan met druk bezochte jaarlijkse congressen. Zoals een deelnemer aan het eerste COMFAS-congres in 2018 in Boedapest schreef, zijn de politieke ontwikkelingen dusdanig dat COMFAS niet alleen relevant is maar zelfs hoogstnoodzakelijk. Helaas heeft COMFAS niet kunnen voorkomen dat de regering Orbán erin is geslaagd de Central European University – de schepping van Orbáns politieke tegenstander George Soros – uit Boedapest te verbannen en daarmee aan de open society waar ons tijdschrift voor staat een nieuwe klap toe te dienen.

Verder lezen:

www.brill.com/fasc